

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий інститут бізнесу, економіки та менеджменту
Кафедра фінансових технологій і підприємництва

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА
“ТРАНСФОРМАЦІЯ РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ
УКРАЇНИ”**

Спеціальності 072 “Фінанси, банківська справа та страхування”

Студента Огорілка Юрія Миколайовича
групи ФС.мз-11с

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр.

Кваліфікаційна робота магістра містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на
відповідне джерело

Керівник: доктор економічних наук, професор _____ І.О. Школьник

Суми 2022

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Навчально-науковий інститут бізнесу, економіки та менеджменту

Кафедра фінансових технологій і підприємництва

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри, д.е.н., проф.

_____ Л.Л. Гриценко

“06” грудня 2022 р.

ЗАВДАННЯ

до кваліфікаційної роботи магістра

Студента групи ФС.мз-11с Навчально-наукового інституту бізнесу,
економіки та менеджменту

Спеціальності 072 “Фінанси, банківська справа та страхування”

Огорілка Юрія Миколайовича

Тема роботи: Трансформація регулювання банківської системи України

Затверджено наказом по СумДУ № 1055-VI від “10” листопада 2022 р.

Термін здачі студентом завершеної роботи “02” грудня 2022 р.

Вихідні дані роботи: нормативні й законодавчі акти, інструкції та положення, матеріали монографій, періодичних видань, статистична інформація.

Зміст основної частини роботи (перелік питань для розроблення):

1. Визначити контури та можливості регулюючого впливу центрального банку у межах банківської системи.
2. Окреслити незалежність центрального банку як необхідної умови ефективного регулювання банківської системи.
3. Дослідити та на підставі статистичної інформації проаналізувати трансформацію механізмів регулювання банківських установ Національним банком України.

4. Визначити загальні засади незалежності Національного банку України.

Дата видачі завдання: “23” вересня 2022 р.

Керівник кваліфікаційної роботи: _____ І.О. Школьник

Завдання прийнято до виконання “23” вересня 2022 р.

_____ Ю.М. Огорілко

РЕФЕРАТ

кваліфікаційної роботи магістра

на тему

“Трансформація регулювання банківської системи України”

Огорілка Юрія Миколайовича

Актуальність теми кваліфікаційної роботи. Періодично повторювані економічні кризи потребують постійного удосконалення механізмів боротьби з ними, розроблення інструментарію їх попередження та подолання наслідків. Одним з базових інструментів впливу на макроекономічні показники під час таких криз є регулюючий вплив центрального банку на банківські установи у межах банківської системи. Саме тому дослідження його історичних особливостей та постійне удосконалення інструментарію центрального банку є однією з визначальних теоретичних та практичних проблем сучасної економічної теорії.

Крім того, важливим є визначення категорії незалежності центрального банку, її критеріїв, без чого неможливе здійснення ефективного банківського регулювання.

Мета кваліфікаційної роботи. Формулювання висновків за результатом комплексного дослідження проблематики трансформації регулювання банківської системи України.

Об'єкт дослідження. Теоретичні напрацювання як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, положення законодавства, статистична інформація НБУ, що стосуються регулюючого впливу центрального банку на банківську систему та незалежності центральної монетарної установи у процесі такого регулювання.

Предмет дослідження. Теоретичні проблеми та практика застосування інструментарію регулювання центральним банком банківських установ у межах банківської системи та його незалежності у процесі здійснення банківського регулювання.

Основний результат роботи.

1. У часи після Великої депресії почала домінувати ідея про пасивну роль регулюючого впливу центрального банку на банківські установи через зміщення акцентів від монетарної політики до інструментарію податкового впливу та інших адміністративних механізмів. При цьому за монетарною політикою було збережено обмежені об'єкти впливу (відсоткові ставки), що не зумовлювало активного інструментарію взаємодії у межах банківської системи. Однак з 60-х років ХХ століття до сьогоднішнього часу існує загальне розуміння того, що центральні банки через регулюючий вплив у межах банківської системи відіграють активну роль у забезпеченні цінової стабільності. При цьому у діяльності центральних банків мають превалювати правила взаємодії з банківськими установами (через інструментарій регулювання), закріплені на законодавчому рівні, з метою зниження тенденції прийняття дискреційних рішень.

2. На прикладі банківської системи Швейцарської Конфедерації проілюстровано, що на початковому етапі розвитку емісійна діяльність швейцарських банків не мала додаткового правового регулювання у порівнянні з іншими видами господарської діяльності акціонерних товариств. Проте з часом виникла необхідність окремого державного регулювання діяльності з випуску банкнот та встановлення додаткових вимог для отримання статусу банка-емітента. У 1891 році було скасовано конституційну заборону на створення монопольної інституції у сфері емісії банкнот, що стало першим кроком до формування центрального банку. Однак лише Актом про Національний банк Швейцарії 2003 року визначено основи взаємовідносин з публічними інституціями країни (введено принцип незалежності), транспарентності центрального банку та цільового орієнтиру його діяльності. Зазначені нововведення стали наслідком сприйняття європейського законодавства, що визначає основи функціонування центральних банків.

3. Законодавче закріплення незалежності центрального банку відбувається з метою надання йому автономії у взаємовідносинах з вищими органами

державної влади. Проте визначення достатності та адекватності рівня його незалежності відбувається у взаємовідносинах з банківськими установами у процесі здійснення грошово-кредитного регулювання виходячи з пануючих теорій організації монетарних інституцій. Фактична незалежність центральних банків не є сталою величиною, різниться у різні історичні періоди, має власні критерії визначення та відіграє центральну роль у можливості центрального банку здійснювати ефективне регулювання у межах банківської системи.

4. Формування Національного банку України як самостійного регулятора банківської системи України завершилось у 2000 році і по суті, перший тест на спроможність впливати на банківську систему у моменти банківських криз відбувся під час кризи 2008-2009 років. У цей час вимоги до діяльності центральних монетарних інституцій змінились від вимог до поточного регулювання до превентивних заходів реагування на кризи. Однак, як свідчать дані реагування Національним банком України на кризи 2008 та 2014 року, центральний банк реагував на зміну рівня інфляції майже місяць в місяць і через лаги часу в ефекті від монетарних заходів, регулювання відбувалось з запізненням.

5. Конструкція незалежності Національного банку України є наслідком еволюції правових принципів організації монетарних інституцій, що має власні передумови та показники, визначені у законодавстві, що регулює основи функціонування Європейської системи центральних банків, які екстрапольовані до законодавства України. Серед показників такої незалежності можна виділити наступні: неможливість уряду скасовувати рішення, що приймаються центральним банком країни; неможливість уряду чи інших владних інституцій давати центральному банку обов'язкові до виконання вказівки; заборона щодо надання кредитів на фінансування витрат бюджету країни; здійснення членами керівних органів центрального банку своїх функцій до закінчення строку повноважень, крім випадків неможливості їх виконання, що визначаються згідно законодавства.

6. На організаційному рівні законодавець, визначивши Національний банк України особливим центральним органом державного управління, тим самим вивів його з системи органів державної виконавчої влади. Проте, визначення організаційної самостійності не обов'язково означає функціонального виокремлення Національного банку України у “четверту” гілку влади. Крім того, дане положення засвідчує наявність організаційної залежності від інших органів держави в системі стримувань і противаг, оскільки виведення НБУ з системи органів виконавчої влади поставило даний орган у центр взаємовідносин Президента України та Верховної Ради України.

7. Функціональна належність НБУ до гілки виконавчої влади через участь у проведенні економічної політики має власні особливості. Дані особливості проявляються через притаманні лише НБУ інструменти грошово-кредитного регулювання, до яких належать: політика обов'язкових резервів, процентна політика, операції на відкритому ринку, валютна політика та інші. Проте, різниця у інструментах регулювання, що надані Національному банку України та Кабінету Міністрів України відповідно до закону, визначає необхідність функціональної незалежності Національного банку України в системі органів виконавчої влади.

Ключові слова: Регулювання банківської діяльності, незалежність центрального банку, економічні нормативи, правовий статус.

Основний зміст кваліфікаційної роботи викладено на 32 сторінках, список використаних джерел – 49 найменувань. Робота містить 8 таблиць, 2 рисунки.

Рік захисту роботи – 2022.

ЗМІСТ

Вступ.....	9
1. Теоретичні аспекти регулюючого впливу центрального банку у межах банківської системи	12
1.1. Контури регулюючого впливу центрального банку у межах банківської системи	12
1.2. Незалежність центрального банку як необхідна умова ефективного регулювання банківської системи	19
2. Регулювання діяльності банківських установ національним банком України	29
2.1. Трансформація механізмів регулювання банківських установ Національним банком України	29
2.2. Загальні засади забезпечення незалежності Національного банку України	38
Висновки	44
Список використаних джерел	47
ДОДАТОК А Структура індексу незалежності центральних банків.....	52

ВСТУП

Періодично повторювані економічні кризи потребують постійного удосконалення механізмів боротьби з ними, розроблення інструментарію їх попередження та подолання наслідків. Одним з базових інструментів впливу на макроекономічні показники під час таких криз є регулюючий вплив центрального банку на банківські установи у межах банківської системи. Саме тому дослідження його історичних особливостей та постійне удосконалення інструментарію центрального банку є однією з визначальних теоретичних та практичних проблем сучасної економічної теорії.

Крім того, важливим є визначення категорії незалежності центрального банку, її критеріїв, без чого неможливе здійснення ефективного банківського регулювання. Цим обумовлюється актуальність дослідження.

Окремо маю відзначити, що нами досліджувались особливості регулювання Національним банком банківської системи України у періоди криз 2008 року та 2014 року, оскільки вони наразі є завершеними з позиції ефекту монетарних заходів центрального банку. Ситуація правового режиму воєнного стану нами не бралась до уваги через те, що вона наразі триває і висновки щодо регулюючого впливу центрального банку у цей період є передчасними.

Об'єктом дослідження є процес регулювання центральним банком діяльності банківських установ у межах банківської системи та зміст його незалежності у процесі регулювання.

Предметом дослідження є теоретичні проблеми та практика застосування інструментарію регулювання центральним банком банківських установ у межах банківської системи та його незалежності у процесі здійснення банківського регулювання.

Ступінь розробленості проблематики. Досліджуваному питанню присвячено масив праць як зарубіжних вчених (А. Шварц, А. Мельцера, М. Фрідмана, Дж. Тейлора тощо), так і вітчизняних (Б. Адамика, В. Козюка,

В. Кротюка, В. Міщенко), однак окремі аспекти проблеми залишаються недостатньо дослідженими.

Так, залишається недостатньо дослідженими питання достатності інструментарію банківського регулювання, що є у розпорядженні центрального банку, вчасності його застосування у періоди економічних криз.

Крім того, є різне розуміння категорії і критеріїв незалежності центрального банку як у взаємовідносинах з іншими органами влади, так і у межах банківської системи у процесі банківського регулювання.

Метою дослідження є комплексне дослідження проблематики трансформації регулювання банківської системи України.

Мета дослідження визначає наступні завдання:

5. Визначити контури та можливості регулюючого впливу центрального банку у межах банківської системи.

6. Окреслити незалежність центрального банку як необхідної умови ефективного регулювання банківської системи.

7. Дослідити та на підставі статистичної інформації проаналізувати трансформацію механізмів регулювання банківських установ Національним банком України.

8. Визначити загальні засади незалежності Національного банку України.

У процесі дослідження були використані наступні методи: діалектичний (при визначенні категорій, зокрема, незалежності центрального банку); логічного узагальнення (при переході від родового поняття (регулювання банківської діяльності) до видового (нормативи регулювання); системно-структурний (при окресленні змісту регулюючого впливу центрального банку на банківські установи); формально-логічний (при дослідженні положень законодавства).

Апробація положень роботи.

1. Огорилко Ю.Н. Эволюция правовых основ организации Национального банка Швейцарии. Изменения правового регулирования и влияние европейского

законодавства на его правовий статус / Ю.Н. Огорілко // *Legea si viata*. – Junie 2015. – С. 88-91.

2. Огорілко Ю.М. Еволюція правових основ організації Національного банку Швейцарії: передумови створення та загальна характеристика згідно з Актом від 6 жовтня 1905 року / Ю.М. Огорілко // *Правовий вісник Української академії банківської справи*. - № 1 (12). – 2015. – С. 48-51.

3. Огорілко Ю.М. Юридичні парадигми дослідження незалежності центральних банків / Ю.М. Огорілко // *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. - № 1. – 2015. – С. 101-106.

4. Огорілко Ю.М. Монетаристська концепція організації центральних банків / Ю.М. Огорілко // *Актуальні проблеми держави і права*. – Випуск 75. – 2015. – С. 399-404.

1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РЕГУЛЮЮЧОГО ВПЛИВУ ЦЕНТРАЛЬНОГО БАНКУ У МЕЖАХ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

1.1 Контури регулюючого впливу центрального банку у межах банківської системи

Аналізуючи джерела, що стосуються функціонування центральних банків, їх ролі у межах банківської системи, механізмів впливу на банківські установи та економічні процеси в цілому, варто відзначити теоретико-економічне підґрунтя таких робіт, що починає відлік від часів Великої депресії у США з 1929 року по кінець 30-х років.

У часи депресії розвиток США та Великобританії різко загальмував, тому постулати кількісної теорії з її основною ідеєю про стабільний розвиток було відкинуто. Оскільки низькі відсоткові ставки не допомагали у стимулюванні економіки, було зроблено висновок, що монетарні чинники не є важливими складовими економічного розвитку. Крім того, важливим фактором відмови від положень кількісної теорії була публікація роботи "Загальна теорія зайнятості, відсотка і грошей" Дж. М. Кейнса (1936 рік), у якій описувався альтернативний аналіз стимулів для споживання та інвестицій. Вказана праця також ініціювала зміщення акцентів з довгострокових тенденцій економічного розвитку на короткострокові події і з цін, у якості орієнтиру та цілі економічної політики – на об'єми виробництва та рівень безробіття [27].

Як вказує К. Бруннер, кейнсіанська традиція ґрунтувалась на тому, що ринкова система внутрішньо нестабільна та без належної державної активності об'єми виробництва будуть значно нижчими за їх «потенційно можливий рівень» [19].

Внаслідок цього змінилася роль монетарної політики. Її єдиною метою стало підтримання відсоткових ставок на рівні, що забезпечував невеликий стимулюючий вплив на інвестиції. Як результат, у багатьох країнах після Другої світової війни почала проводитися політика дешевих грошей. Хоча, наприклад, у роботі «Трактат про грошову реформу», що присвячена питанню грошового регулювання, Дж. М. Кейнс вказував також на необхідність використання обов'язкового резервування у якості інструмента грошово-кредитної політики [38].

Іншим наслідком прийняття доктрини Дж. М. Кейнса було те, що основною опорою економічної стабілізації стала не грошово-кредитна політика, на чому наголошували теоретики кількісної теорії, а фіскальна політика з інструментами державних витрат та оподаткування [23].

Законом про Федеральний резерв було передбачено основний спосіб зупинення банківської паніки, що полягає у можливості банківських установ швидко конвертувати свої активи у готівкові кошти, але не за рахунок інших банків, а шляхом надання їм додаткових коштів – за допомогою безперервно діючого друкарського станку. Дванадцять регіональних банків, що підконтрольні Раді управляючих ФРС у Вашингтоні, були наділені повноваженнями «кредиторів останньої інстанції» для комерційних банків. Вони могли видавати кредити як у грошовій формі (шляхом емітування банкнот ФРС), так і у формі депозитних кредитів (шляхом записів у своїх бухгалтерських книгах). Вони мали слугувати банкірами для банків та бути американськими двійниками Банку Англії та інших центральних банків.

Таким чином, у часи після Великої депресії почала домінувати ідея про пасивну роль регулюючого впливу центрального банку на банківські установи через зміщення акцентів від монетарної політики до інструментарію податкового впливу та інших адміністративних механізмів. При цьому за монетарною політикою було збережено обмежені об'єкти впливу (відсоткові ставки), що не зумовлювало активного інструментарію взаємодії у межах банківської системи.

Однак, у 60-ті роки ХХ століття погляд на роль монетарної політики змінилась через переосмислення ролі центрального банку у часи Великої депресії. На переконання М. Фрідмана та Р. Фрідман, ФРС не тільки мала всі необхідні законні повноваження для попередження грошового колапсу у часи Великої депресії, але й могла реально його уникнути, якщо б розумно використала повноваження, надані їй Законом про ФРС [48].

Проаналізувавши історію поведінки ФРС у 1929-1933 роках, М. Фрідман та А. Шварц дійшли висновку, що неефективній політиці монетарної інституції необхідно приписати велику долю провини за події Великої депресії. У США за вказаний період, зокрема, відбулося зменшення кількості грошей на 1/3. Крім того, з 1930 по 1933 роки ФРС була не в змозі забезпечити ліквідність банківської системи, що було однією з основних функцій центрального банку [23, 49].

У свою чергу, в 1929, 1930 та 1931 роках Федеральний резервний банк Нью-Йорку постійно вимагав, щоб Система здійснила широкомасштабні закупівлі на відкритому ринку, тобто те, що мала вчинити згідно Закону. Проте вказані дії так і не були зроблені. Пропозиції Нью-Йорку були відхилені не тому, що були невірними чи нездійсненними, а через боротьбу за владу всередині Системи та небажання інших федеральних резервних банків та Ради управляючих у Вашингтоні змиритися з лідерством Нью-Йорку.

Як наслідок, помилкова політика Ради ФРС призвела до розповсюдження міфу про те, що приватне підприємництво, включаючи приватну банківську систему, є неефективним і необхідно надати уряду більше повноважень для протидії нестабільності, що внутрішньо властива вільному ринку [48].

Враховуючи викладене, у цей час на основі даних Великої депресії було відзначено можливість грошово-кредитної політики впливати на економічні процеси. Дослідники також дійшли висновку, що погіршенню економічної ситуації слугувало самовільне використання ФРС повноважень, наданих Законом.

Історичний досвід 1930-х років також свідчив, що Федеральний резерв не впорався зі своєю функцією, заради якої був створений, а саме забезпечення ліквідності банківської системи [25].

У цей час також активно відбувається переосмислення основ функціонування центральних банків, а саме необхідності визначення сфери можливого застосування грошово-кредитної політики, реальних величин, які може контролювати центральний банк, та механізмів впливу на ці реальні величини.

У 1968 році М. Фрідман зазначав, що суспільству небезпечно приписувати грошово-кредитній політиці більшу роль, ніж та, яку вона може здійснювати і вимагати від неї виконувати завдання, які вона виконати не може. Серед обмежень монетарної політики автор, зокрема, виділяє її неможливість контролювати відсоткові ставки та рівень безробіття протягом тривалих проміжків часу. Грошово-кредитна політика не в змозі також контролювати реальні величини на певному фіксованому рівні. Проте вона може, і насправді здійснює, істотний вплив на ці реальні величини.

Перший і найважливіший урок, який ілюструє історія, полягає у тому, що монетарна політика може запобігти ситуації, при якій гроші самі по собі є основним дестабілізуючим фактором. Велика депресія могла не відбутися взагалі, і навіть якщо і відбулася, була б менш руйнівною, якщо б вдалося уникнути помилок, що вчинила ФРС.

Друге, що може грошово-кредитна політика – це забезпечення стабільного фону для економіки. Економічна система буде функціонувати більш ефективно, коли виробники і споживачі, роботодавці та працівники будуть мати абсолютну впевненість у тому, що середній рівень цін буде поводитись певним чином у майбутньому і бажано, щоб він був стабільним.

І нарешті, монетарна політика може сприяти у виправленні порушень в економічній системі, що генеруються іншими джерелами. Потенційні можливості грошово-кредитної політики з позиції компенсації інших сил, що роблять економіку нестабільною, є більш обмеженими, ніж прийнято вважати.

Відсутня достатня інформація, щоб розпізнати порушення, коли вони відбуваються і прогнозувати їх вплив з максимальною точністю. Крім того, не відомо, чи дійсно необхідна грошово-кредитна політика, щоб компенсувати вплив вказаних порушень [24]. Тобто М. Фрідман вказував на необхідність адекватної оцінки можливостей монетарної політики для визначення способів її ефективного використання.

У 1973 році М. Фрідман, аналізуючи політику ФРС 1960-х та 1970-х років, вказував на те, що лише ФРС несе відповідальність за кількість грошей в обігу, проте вона не несе відповідальності за інші фактори, що впливають на інфляцію. На підставі статистичних даних, автор вказав, що у цілому протягом досліджуваного періоду ФРС здійснювала грошово-кредитне регулювання таким чином, що поглиблювала інфляцію [21].

Центральні банки мають також уникати різких коливань у своїй політиці. Для цього вони повинні публічно прийняти політику досягнення стійких темпів росту грошової маси. Точна швидкість росту як і загальний об'єм грошової маси менш важливі, ніж публічне прийняття рішення про досягнення певних темпів її росту. Найкращий варіант – мати фіксовані темпи росту, що забезпечували б стійку помірну інфляцію чи дефляцію, аніж створювати широкі та нестабільні коливання.

Документально підтверджено, що періоди відносно стабільних темпів росту грошової маси були періодами відносної стабільності в економічній діяльності США та інших країн. У свою чергу, періоди широких коливань темпів росту грошової маси були періодами значних коливань економічної активності [24].

Отже, через те, що існують лаги часу між діями центральних банків та кінцевими цілями економічної політики, монетарні інституції мають зосередитись на величині, яку вони можуть безпосередньо контролювати. Такою величиною є грошова маса. При цьому основним завданням центральних банків має бути забезпечення стійких темпів її росту та унеможливлення різких коливань у своїй політиці.

У більш пізніх роботах, М. Фрідман розмежовував стратегію та тактику центральних банків. Автор вказував на те, що існують три цілі, що стали стандартом: повна зайнятість, економічне зростання і стабільні ціни. Однак незважаючи на вказану тріаду цілей, виникає питання про те, що ж означає особлива роль грошово-кредитної політики у процесі їх досягнення? Зважаючи на це, виділяються три види стратегій центральних банків: по-перше, грошово-кредитна політика має бути направлена на сприяння забезпечення повної зайнятості; по-друге, вона має сприяти економічному зростанню через дешеві гроші і утримання відсоткових ставок на низькому рівні; по-третє, вона має сконцентруватися на цій стабільності.

Проте, досвід показав, що перші дві стратегії є неможливими і грошово-кредитна політика не є ефективним інструментом для безпосереднього досягнення повної зайнятості чи економічного зростання. В результаті, у всьому світі існує консенсус не тільки серед більшості вчених, а й серед практиків, що кінцевою ціллю грошово-кредитної політики має бути цінова стабільність чи, визначаючи її більш широко, контроль за абсолютним рівнем цін (через рівень інфляції чи дефляції). Така довгострокова ціль забезпечує мінімізацію економічних коливань в економіці.

Що стосується безпосередніх завдань та інструментів, головною проблемою залишається те, що має превалювати у діяльності центрального банку – правила чи влада? Зважаючи на це постає питання: тактика визначається відносно механічних правил, що публічно прийняті, чи вона визначається на розсуд влади, якій доручено здійснювати монетарну політику?

Виходячи з цього, політика центральних банків включає в себе наступні елементи: по-перше, метою центральних банків має бути зростання певного грошового агрегату; по-друге, грошова влада має прийняти у якості довгострокової цілі зростання грошової маси, що узгоджується з відсутністю інфляції; по-третє, існуючі темпи росту грошової маси мають змінюватися для досягнення цілей довгострокової перспективи поступово, систематично і за попередньо оголошеним курсом; по-четверте, монетарна влада має уникати

тонкого налагодження; по-п'яте, центральні банки повинні намагатися уникати маніпулювати відсотковими ставками чи курсом валют.

Отже, врешті-решт доводиться необхідність покладення на центральні банки відповідальності за величини, які вони в змозі контролювати на основі правил монетарної політики з метою досягнення цінової стабільності.

Проте на основі міжнародного досвіду, М. Фрідман приходять до висновку, що впровадити зазначені правила практично неможливо через бюрократичну інерцію, що не бажає усувати помилки, навіть попри їх широке визнання [22].

На противагу М. Фрідману, Дж. Тейлор вказував на те, що правило монетарної політики має відображати вплив ФРС на відсоткові ставки по федеральним фондам, проте зазначав, що його пропозиції не вимагають, щоб ФРС обрала певне конкретне правило по відношенню до відсоткової ставки, а лише вказує на необхідність встановити певні правила та повідомити їх. Переглянувши історію законодавства США починаючи з кінця 1970-х років, автор зазначив, що необхідно узаконити правила монетарної політики, що зарекомендували себе у 1980-х та 1990-х роках. Таке законодавство зміцнить незалежність ФРС і знизить тенденцію прийняття дискреційних рішень. Законодавчі правила можуть змінити короткостроково орієнтовану політику і повернути довіру до грошово-кредитної політики, що буде проводитись у відповідності з довгостроковою ціновою стабільністю і високими темпами економічного зростання [30].

Таким чином, з 60-х років ХХ століття до сьогоднішнього часу існує загальне розуміння того, що центральні банки через регулюючий вплив у межах банківської системи відіграють активну роль у забезпеченні цінової стабільності. При цьому у діяльності центральних банків мають превалювати правила взаємодії з банківськими установами (через інструментарій регулювання), закріплені на законодавчому рівні, з метою зниження тенденції прийняття дискреційних рішень.

1.2 Незалежність центрального банку як необхідна умова ефективного регулювання банківської системи

На нашу думку, дослідження незалежності центральних банків можливе виходячи з позиції декількох парадигм, що застосовуються науковцями залежно від поставленої мети та методів дослідження.

На переконання Т. Куна, категорія парадигми являє собою джерело методів, проблемних ситуацій і стандартів вирішення, що прийняті деяким розвинутим науковим співтовариством у даний час. При цьому зміна у парадигмі змушує вчених бачити світ по-іншому. Тому під час наукової революції, коли починає змінюватися нормальна наукова традиція, вчений має вчитися заново сприймати навколишній світ – у деяких добре відомих ситуаціях він має навчитися бачити новий гештальт [40].

У межах першої парадигми дослідження основних положень незалежності центральних банків здійснюється на основі законодавчих норм, що визначають їх взаємовідносини з іншими органами державної влади. Враховуючи те, що основним джерелом аналізу незалежності центральних банків є правові приписи, що регулюють проблемне питання у певний проміжок часу, зазначену парадигму доцільно визначити як позитивну (нормативну) парадигму дослідження незалежності центральних банків.

У межах вказаної парадигми нами проаналізовано еволюцію нормативного каркасу, що визначає основи взаємодії центрального банку з іншими органами влади на прикладі центрального банку Швейцарії.

За твердженням Дж. Ландмана, який досліджував процес становлення банківської системи Швейцарії у кінці XIX – на початку XX століття, до прийняття Акта про емісію та викуп банкнот від 08 березня 1881 року правове регулювання банківської діяльності здійснювалося безсистемно. Емісійна діяльність банків регулювалась законодавством кантонів. Регулювання обмежувалося обов'язком банку надавати свій статут на затвердження, і лише у

деяких кантонах існувало зобов'язання створювати банківські ради для нагляду за емісійною діяльністю банків [26].

Перший крок у напрямку державного регулювання діяльності емісійних банків було здійснено у 1874 році, коли до Федеральної Конституції була включена ст. 39, що надавала право Конфедерації на законодавчому рівні встановлювати загальні правила емісії та викупу банкнот. Однак, згідно з цією статтею, Конфедерація не мала права створювати будь-яку монополію у сфері емісії банкнот [11] (тобто на рівні Конституції існувала пряма заборона створювати центральний банк країни).

Проте зазначеного рівня державного регулювання емісійної діяльності банків виявилось недостатньо для безперебійного та своєчасного погашення пред'явлених до оплати банкнот, особливо у моменти банківських криз.

Тому у 1891 році прийнято рішення про внесення змін до ст. 39 Конституції [12]. Новою редакцією ст. 39 Конституції було визначено, що Конфедерація має виключне право емісії банкнот. Конфедерація здійснює своє виключне право емісії банкнот через державний банк чи шляхом передачі цієї функції центральному акціонерному банку, що буде управлятись за сприяння та під контролем Конфедерації. Головна функція банку – регулювати грошовий обіг у країні шляхом монопольної емісії. За виключенням часу війни, банк не мав права відмовитись приймати до оплати випущені банкноти.

На виконання ст. 39 Конституції у редакції 1891 року, до парламенту було подано два законопроекти (у 1894 та 1899 роках), що окреслювали статус центрального банку Швейцарії. Однак, у зв'язку з категоричним визначенням державної форми центрального банку, зазначені проекти було відхилено. Тому в Акті про Національний банк Швейцарії від 06 жовтня 1905 року [15] встановлювався механізм представництва приватних інтересів в управлінні центральним банком. Він полягав у тому, що існувала частка приватного капіталу у статутному капіталі банку, хоча вона складала менше половини останнього. Це робило неможливим контроль над банківською установою приватними акціонерами, але в той же час ця частка була достатньою для

забезпечення справедливої норми представництва у центральному банку приватних інтересів та залучення до управління банком представників торгівлі, промисловості та сільського господарства, що своїми знаннями та досвідом сприяли його успіхам [26].

Загальними положеннями Акту визначалось, що Федеральний уряд передає виключне право емісії банкнот Швейцарському національному банку, що має права юридичної особи. Головним завданням Національного банку є регулювання грошового обігу у країні та сприяння платіжним операціям. Крім того, він має здійснювати касове обслуговування Федерації на безоплатній основі (ст. 2). Національний банк уповноважений емітувати банкноти у відповідності до положень цього Акту (ст. 15). Згідно ст. 75 Акту, привілей Національного банку на випуск банкнот надається на двадцять років з моменту початку його функціонування.

Законом 1921 року прийнято нову редакцію Акту про Національний банк Швейцарії [16], якою в цілому залишено у силі всі положення Акту 1905 року. Лише ч. 4 ст. 14 Акту було розширено інституційну спроможність центрального банку виступати кредитором останньої інстанції та встановлено можливість надання відсоткових кредитів під заставу цінних паперів: а) на строк, що не перевищує 3 місяців; б) на поточний рахунок, на строк, що не перевищує 10 днів.

Крім того, структуровано положення, що визначали участь Конфедерації у діяльності центрального банку. Статтею 65 Акту визначалось, що конституційна участь і нагляд Конфедерації за діяльністю центрального банку здійснюється:

1. Через Федеральні збори: у разі збільшення статутного капіталу банку (ст. 6).

2. Через Бундесрат: у разі обрання керівних органів центрального банку (ст. 42, 55 тощо); у разі вирішення конфліктів між кантонами та центральним банком щодо створення філіалів чи агентств (ст. 4); у разі відзиву певної серії банкнот (ст. 25); у разі відміни обов'язку банку погашати свої банкноти та встановлення строку їх обігу як законних засобів платежу (ст. 22); у разі затвердження річного звіту і фінансової звітності (ст. 26).

3. Через Федеральний департамент фінансів: у разі контролю за виробництвом, поставкою чи знищенням банкнот (ст. 17).

У 1953 році прийнято новий Акт про Національний банк Швейцарії [13]. У порівнянні з попередній Актом, до ст. 2 додано положення, що визначало правомочність центрального банку консультувати Конфедерацію у питаннях грошової політики.

Розширено сферу діяльності банку (зокрема, у частині проведення дисконтної політики), однак звужено механізми надання кредитів банківським установам (виключно шляхом надання відсоткових кредитів на строк, що не перевищує 10 днів).

У 1999 році було прийнято нову Конституцію Швейцарії [17], статтею 99 якої визначалось, що право емісії банкнот має виключно Конфедерація. Швейцарський національний банк є незалежним та здійснює грошово-кредитну політику, що слугує інтересам країни під наглядом та у співпраці з Конфедерацією.

На виконання зазначеного положення у 2003 році було прийнято Акт про Національний банк Швейцарії [14]. У порівнянні з масивом законодавчих приписів, що встановлювали правове положення центрального банку до прийняття зазначеного Акту, досліджуваним документом визначався ряд нововведень.

Статтею 6 Акту вказано, що при виконанні завдань, передбачених цим Актом, Національний банк та члени органів його управління не можуть отримувати вказівки від публічних інституцій Конфедерації (принцип незалежності центрального банку).

Але поряд з цим, Актом встановлені основи співпраці монетарної інституції з органами публічної влади (ст.7). Національному банку дозволяється обговорювати з Бундесратом економічну ситуацію, грошово-кредитну політику і актуальні питання економічної політики. Федеральні збори та Національний банк інформують один одного про свої наміри перед прийняттям рішень, що мають виключне значення для економічної та грошово-кредитної політики.

Національний банк має регулярно коментувати економічну ситуацію, а також грошово-кредитну політику компетентним комітетам. Він також регулярно інформує суспільство про свою грошово-кредитну політику і оголошує наміри майбутніх дій. Окрім зазначеного, центральний банк публікує щотижневі та щоквартальні доповіді щодо розвитку реального сектору економіки і ситуації на грошовому ринку.

У порівнянні з попередніми Актами та на вимогу європейського законодавства змінено цільовий орієнтир центрального банку – він проводить грошово-кредитну політику та слугує інтересам країни, забезпечуючи цінову стабільність. При цьому Національний банк приймає до уваги розвиток економіки в цілому (ст. 5).

Враховуючи викладене, на початковому етапі розвитку емісійна діяльність швейцарських банків не мала додаткового правового регулювання у порівнянні з іншими видами господарської діяльності акціонерних товариств. Проте з часом виникла необхідність окремого державного регулювання діяльності з випуску банкнот та встановлення додаткових вимог для отримання статусу банка-емітента. У 1891 році було скасовано конституційну заборону на створення монопольної інституції у сфері емісії банкнот, що стало першим кроком до формування центрального банку [44].

Однак лише Актом про Національний банк Швейцарії 2003 року визначено основи взаємовідносин з публічними інституціями країни (введено принцип незалежності), транспарентності центрального банку та цільового орієнтиру його діяльності. Зазначені нововведення стали наслідком сприйняття європейського законодавства, що визначає основи функціонування центральних банків [43].

Проте дослідження питання незалежності центральних банків не обмежується аналізом законодавчих положень, що визначають їх правовий статус у взаємовідносинах з іншими органами державної влади.

Позитивна (нормативна) парадигма має власні межі, що охоплюють законодавчі положення організації центральних банків на конституційно-

правовому рівні у конкретний історичний період. Вказані межі парадигми не дозволяють проаналізувати базові чинники, що впливають на процес закріплення та визначення критеріїв незалежності центральних банків, а саме відповідність існуючого у певний історичний період законодавчого каркасу правового статусу (а тому й рівня закріпленої незалежності) центрального банку його дійсній чи необхідній моделі [45].

Так, зокрема, В. В. Козюк у спеціальному дослідженні аналізує незалежність центральних банків з позиції її трансформації у процесі історичного розвитку та у взаємозв'язку з пануючими економічними теоріями на кожному етапі розвитку. Зокрема, автор досліджує питання незалежності центральних банків виходячи з наступних напрямів реалізації вказаної категорії: історико-теоретичний вимір дослідження незалежності центральних банків (золотий стандарт як механічна форма незалежності центральних банків; центральні банки та монетарна політика у кейнсіанському аспекті; монетарна автономія з позиції сучасної макроекономічної теорії); політико-конституційний аналіз організації центральних банків; емпірична верифікація незалежності центральних банків; незалежність монетарних органів в умовах глобалізації. Крім того, автор, аналізуючи дослідження А. Цукермана [20] та А. Алесіні [18] пропонує власний погляд на критерії незалежності монетарної інституції (Додаток 1) [39].

Враховуючи викладене, слід зазначити, що законодавче закріплення незалежності центрального банку відбувається з метою надання йому автономії у взаємовідносинах з вищими органами державної влади. Проте визначення достатності та адекватності рівня його незалежності відбувається у взаємовідносинах з банківськими установами у процесі здійснення грошово-кредитного регулювання виходячи з пануючих теорій організації монетарних інституцій.

Як вказує А. Мельцер, незалежність займає центральне місце у можливості ФРС обирати політику дій, що дозволить досягти стабільності цін. Але більша частина незалежності приноситься у жертву через вплив на ФРС політичних інституцій задля досягнення інших цілей, як правило, короткострокових. Тому

проблема не у тому, щоб визнати за необхідне незалежність центральних банків, а у знаходженні інституційних механізмів для її досягнення і закріплення.

Так, твердження про те, що ФРС є незалежною інституцією у рамках уряду є вірним по відношенню до ФРС у 1913 році. Але у 1917 році монетарна інституція вже приймала участь у фінансуванні війни шляхом банківського кредитування, а у 1920-х роках було скасовано заборону на пряме кредитування Казначейства та встановлено ліміт на об'єми такого фінансування.

У подальшому рівень незалежності ФРС підвищився при головуванні П. Волкера та А. Грінспена, але істотно знизився після 2008 року, оскільки показавши членам Конгресу можливість масово збільшувати грошову масу та кредит, важко уникнути повторення таких збільшень у майбутньому.

На переконання дослідника, для зниження тиску на центральні банки, останні мають слідувати правилам (таким як правило Тейлора). Проте прийняття правил є лише першим кроком. Наступним кроком є зміцнення стимулів для слідування прийнятим правилам. Він полягає у збільшенні підзвітності монетарних інституцій. Для цього центральний банк має оголосити цілі, яких він розраховує досягти протягом декількох років. Крім того він повинен повідомляти банківські установи про монетарну політику, яка буде проводитися. Це зменшить невизначеність і, беззаперечно, зміцнить систему у періоди криз. Якщо монетарна інституція не досягає поставлених цілей, її керівництво має надати пояснення з цього приводу та подати у відставку [28].

Отже, без визначення інституційних правил та принципів, що були описані вище, центральні банки будуть піддаватися постійному тиску політичних інституцій задля досягнення короткострокових цілей.

У спеціальному дослідженні Дж. Тейлор аналізує взаємозв'язок монетарної політики центральних банків з рівнем їх незалежності та ефективністю економічної діяльності. При цьому автор досліджує часові рамки, запропоновані Б. Бернанке, а саме: від нестабільних 1970-х років до періоду стабільності (так званого періоду *The Great Moderation*, що почався у 1983 році), період стабільності (1983-2006 рр.) та період нестабільності (2007-2012 рр.). Періоди

нестабільності характеризуються високою волатильністю інфляції та показників реального сектору і зниженням виробничих можливостей по відношенню до потенційно можливих.

На переконання дослідника, основною причиною покращення економічних показників у 1980-х та 1990-х роках були зміни у монетарній політиці. Досить просто ідентифікувати зміни у монетарній політиці у вказаний період, оскільки акцент було зосереджено на стабільності цін і точному дотриманні простих та передбачуваних правил політики (починаючи з головування П. Волкера та протягом більшої частини повноважень А. Грінспена).

Як вказує автор, ті ж зміни у монетарній політиці у зворотному напрямку є поясненням подальшого погіршення економічної ситуації. Починаючи з періоду 2003-2005 рр. у монетарній політиці стало набагато менше правил. Зокрема, відсоткова ставка була встановлена на рівні, що був нижчий за її показники у 1980-х та 1990-х роках при аналогічних умовах.

У доповнення до вказаного, монетарна політика стала більш дискреційною та збільшила вплив на приватні ринки (наприклад, ринок іпотечних цінних паперів), було встановлено обов'язок тримати відсоткову ставку на рівні, близькому до нуля, що суперечило традиційним правилам, які наголошували на встановленні більш високої відсоткової ставки. Відхилення від правил монетарної політики спровокувало бум на ринку житла та різкий обвал економіки.

У подальшому, аналізуючи питання незалежності Федеральної резервної системи у зазначені періоди, дослідник вказує, що в цілому не відбулося практично ніяких змін у показниках незалежності, що закріплені у законодавстві. Проте де-факто зміни рівня незалежності відбулися. Посилаючись на дослідження історії ФРС А. Мельцера, Дж. Тейлор вказує на те, що монетарна інституція пожертвувала незалежністю у кінці 1960-х і 1970-х років, поновила її у 1980-х та 1990-х роках і потім знову почала співпрацювати з Міністерством фінансів та брати участь у фіскальній політиці.

На підставі вказаного автор дійшов висновку, що існує тісний взаємозв'язок між фактичною незалежністю ФРС і дотриманням правил монетарної політики у США в досліджуваній період. Іншими словами, в рамках існуючих юридичних правил, політики були у змозі в тій чи іншій мірі впливати на рівень фактичної незалежності центрального банку і на діяльність, що складає основу монетарної політики. З цієї причини відбувалися серйозні зміни в ефективності монетарної політики у існуючих правових рамках незалежності центрального банку [34].

Окрім того, аналізуючи надзвичайні заходи, які вживалися ФРС у період останньої економічної кризи, Дж. Тейлор вказав на те, що їх вплив у довгостроковому періоді є негативним та включає ризики для незалежності ФРС при здійсненні монетарної політики та ризики інфляції. Так, заходи, що були прийняті до паніки, не працювали, а деякі були навіть шкідливими. Наприклад, заходи, що почали застосовуватися з моменту спасіння банку Bear Stearns були, на переконання дослідника, найшкідливішими. Використання центральним банком ст. 13 (3) Закону про ФРС змусило інших думати, що баланс монетарної інституції буде доступним і у випадку негараздів з іншими фінансовими установами. Проте цього не трапилося з банком Lehman Brothers, хоча у подальшому ФРС надала кредити для спасіння компанії AIG. Тобто описані заходи були непередбачувані та відображали непослідовну реакцію на кризу, що і призвело до паніки [31].

Основна проблема використання вказаних заходів центральним банком у тому, що їх здійснення робить монетарну інституцію регулятором системного ризику. Крім того надання нових повноважень впливає на традиційну роль ФРС як незалежного органу у питаннях грошово-кредитної політики: по-перше, додаткові повноваження та обов'язки послаблюють основне завдання центрального банку по підтриманню цінової стабільності; по-друге відбувається зменшення довіри до монетарної інституції через її безпосередню участь у потенційно спірних рішеннях [33].

У іншому дослідженні автор вказує на те, що існує ефективна основа грошово-кредитної політики на найближчі десятиліття. Ця основа працювала у 1980-х та 1990-х роках у США та полягала у відсутності великих відхилень від простих правил монетарної політики та неортодоксальної політики [32].

Таким чином, фактична незалежність центральних банків не є сталою величиною, різниться у різні історичні періоди, має власні критерії визначення та відіграє центральну роль у можливості центрального банку здійснювати ефективне регулювання у межах банківської системи.

2 РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ НАЦІОНАЛЬНИМ БАНКОМ УКРАЇНИ

2.1 Трансформація механізмів регулювання банківських установ Національним банком України

Становлення банківської системи України та перші спроби визначення статусу Національного банку України було здійснено у Постанові Верховної Ради України Про порядок введення в дію Закону України «Про банки і банківську діяльність» від 20 березня 1991 року [5], якою визначалось, що Український республіканський банк Держбанку СРСР, Український республіканський банк державного комерційного промислово-будівельного банку «Укрпромбудбанк», Український республіканський банк Ощадного банку СРСР, Український республіканський банк Зовнішекономбанку СРСР з їх мережею, обчислювальними центрами, усіма активами, пасивами, а також Українське республіканське управління інкасації Держбанку СРСР з підпорядкованою йому мережею установ та організацій оголошуються власністю України. Встановлено створення на базі Українського республіканського банку Держбанку СРСР Національного банку України. Національний банк України зобов'язано до 1 травня 1991 року розробити проект Статуту Національного банку, визначити структуру і чисельність центрального апарату, підпорядкованої мережі установ і подати на затвердження Президії Верховної Ради України.

Законом України «Про банки і банківську діяльність» [1] було встановлено, що банківська система є дворівневою і складається з Національного банку України та комерційних банків, у тому числі Зовнішньоекономічного банку України, Ощадного банку України, республіканських та інших комерційних банків різних видів і форм власності.

Національний банк встановлював для комерційних банків такі економічні нормативи:

- граничне співвідношення між розміром власних коштів банку та сумою його активів;
- показники ліквідності балансу;
- розмір обов'язкових резервів, що розміщуються у Національному банку;
- максимальний розмір ризику на одного позичальника.

Порядок розрахунку зазначених економічних нормативів визначався Національним банком.

7 жовтня 1991 року Постановою Президії Верховної Ради України було затверджено Статут Національного банку України [10]. Даним актом встановлювалось, що Національний банк є юридичною особою, центральним банком України, її емісійним центром, знаходиться у власності Української держави і підзвітний Верховній Раді України, має право законодавчої ініціативи, може від свого імені набувати права і нести зобов'язання, бути позивачем і відповідачем у суді і арбітражі. Національний банк проводить єдину державну грошово-кредитну політику, регулює діяльність банківської системи в цілому, організує і здійснює міжбанківські розрахунки.

Указом Президента України від 7 листопада 1992 року «Про реформу грошової системи України» [9] визначалося, що починаючи з 23-ї години 12 листопада 1992 року припинялося функціонування рубля в грошовому обігу на території України. Встановлювалося, що єдиним законним засобом платежу на території України стає український карбованець, представником якого в готівковому обігу виступає купон Національного банку України.

Спільною Постановою Кабінету Міністрів України та Національного банку «Про реформу грошової системи України» від 8 листопада 1992 року [8] встановлювалося, що після 23 години 12 листопада 1992 року усі платежі в Україні провадяться лише в українських карбованцях (у готівковому обігу в купонах Національного банку України та монетою в копійках), за винятком випадків, коли дозволяється використання вільно конвертованої валюти.

В 1993 році Національним банком України було вперше здійснено спробу розробити Основні напрями грошово-кредитної політики, які встановлювали основні цілі (подолання гіперінфляції і забезпечення стабільності національної грошової одиниці) та механізми їх реалізації. Проте, вони більше нагадували план діяльності НБУ на певний період [37].

Подальша еволюція статусу центрального банку України пов'язана з підписанням Конституційного договору від 8 червня 1995 року [3].

Даний Договір визначив керівну роль Національного банку у проведенні грошової політики. Так, ст. 34 Договору було встановлено, що у питаннях, пов'язаних з проведенням грошової кредитної політики, Кабінет Міністрів України погоджує свої дії з Національним банком України, на який покладаються функції визначення і проведення цієї політики.

У прийнятій Конституції України 28 червня 1996 року [4] було визначено, що грошовою одиницею України є гривня, забезпечення стабільності якої є основною функцією центрального банку держави – Національного банку України. Рада Національного банку України розробляє основні засади грошово-кредитної політики та здійснює контроль за її проведенням.

На сьогоднішній день статус Національного банку України визначений Законами України «Про Національний банк України» від 20 травня 1999 року [7] та «Про банки і банківську діяльність» від 7 грудня 2000 року [6] з подальшими змінами і доповненнями.

Таким чином, формування Національного банку України як самостійного регулятора банківської системи України завершилось у 2000 році і по суті, перший тест на спроможність впливати на банківську систему у моменти банківських криз відбувся під час кризи 2008-2009 років.

Аналізуючи причини кризи 2008 року, А.Я. Шварц відзначає, що першою причиною була експансивна монетарна політика, яка шляхом зниження відсоткових ставок спонукала до запозичень поза розумних меж. Одночасно з цим урядові програми стимулювали попит на житло (монетарні чинники посилювались немонетарними). Ще однією причиною були недосконалі

фінансові інновації, зокрема, використання деривативів та забезпечених іпотекою цінних паперів, ціну яких достеменно неможливо було встановити. Полемізуючи з А. Грінспеном, автор зазначає, що поступова обмежувальна монетарна політика унеможливила б кризу 2008 року [29].

У свою чергу аналізуючи монетарне регулювання Національним банком України у цей період, можна відзначити наступне.

Починаючи з кризи 1998 року відбувалось поступове зниження облікової ставки НБУ (за винятком короткого періоду 2004-2006 року, таблиця 2.1). Станом на грудень 2007 року вона становила 8 %, у подальшому (до червня 2009 року) НБУ проводив обмежувальну монетарну політику і облікова ставка зростає до 12 %. З червня 2009 р. облікова ставка почала знижуватись.

Таблиця 2.1 – Зміна облікової ставки НБУ 1998-2012 рр. (за даними Мінфіну України)

Період	Облікова ставка (%)	Динаміка зміни (у % до попереднього періоду)
07.07.1998 р. – 20.12.1998 р.	82,0	
21.12.1998 р. – 04.04.1999 р.	60,0	- 22,00
05.04.1999 р. – 27.04.1999 р.	57,00	- 3,00
28.04.1999 р. – 23.05.1999 р.	50,00	- 7,00
24.05.1999 р. – 31.01. 2000 р.	45,00	- 5,00
01.02.2000 р. – 23.03.2000 р.	35,00	- 10,00
24.03.2000 р. – 09.04.2000 р.	32,00	- 3,00
10.04.2000 р. – 14.08.2000 р.	29,00	- 3,00
15.08.2000 р. – 09.03.2001 р.	27,00	- 2,00
10.03.2001 р. – 06.04.2001 р.	25,00	- 2,00
07.04.2001 р. – 10.06.2001 р.	21,00	- 4,00
11.06.2001 р. – 08.08.2001 р.	19,00	- 2,00
09.08.2001 р. – 09.09.2001 р.	17,00	- 2,00
10.09.2001 р. – 09.12.2001 р.	15,00	- 2,00
10.12.2001 р. – 10.03.2002 р.	12,50	- 2,50
11.03.2002 р. – 03.04.2002 р.	11,50	- 1,00

Продовження таблиці 2.1

Період	Облікова ставка (%)	Динаміка зміни (у % до попереднього періоду)
04.04.2002 р. – 04.07.2002 р.	10,00	- 1,50
05.07.2002 р. – 04.12.2002 р.	8,00	- 2,00
05.12.2002 р. – 08.06.2004 р.	7,00	- 1,00
09.06.2004 р. – 06.10.2004 р.	7,50	0,5
07.10.2004 р. – 08.11.2004 р.	8,00	0,5
09.11.2004 р. – 09.08.2005 р.	9,00	1,00
10.08.2005 р. – 09.06.2006 р.	9,50	0,5
10.06.2006 р. – 31.05.2007 р.	8,50	- 1,00
01.06.2007 р. – 31.12.2007 р.	8,00	- 0,50
01.01.2008 р. – 29.04.2008 р.	10,00	2,00
30.04.2008 р. – 14.06.2009 р.	12,00	2,00
15.06.2009 р. – 11.08.2009 р.	11,00	- 1,00
12.08.2009 р. – 07.06.2010 р.	10,25	- 0,75
08.06.2010 р. – 07.07.2010 р.	9,50	- 0,75
08.07.2010 р. – 09.08.2010 р.	8,50	- 1,00
10.08.2010 р. – 22.03.2012 р.	7,75	- 0,75

Зазначені монетарні заходи вплинули на рівень кредитування банками України, однак ефект від зазначеного монетарного регулювання почав проявлятися з 2009 по 2012 (стосовно юридичних осіб) і з 2009 по 2013 роки стосовно фізичних осіб (таблиця 2.2).

Таблиця 2.2 – Зміна показників кредитування банками України 2007-2013 рр., млн. грн. (за даними НБУ)

Суб'єкт	Рік						
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Суб'єкти господарювання	167764	276184	472584	474991	508288	580907	609202
Фізичні особи	77755	153633	268857	222538	186540	174650	161775

Враховуючи зазначене, можна припустити про запізніле вчинення регулювання банківського сектору Національним банком України, що крім того мало триваючі наслідки.

Запізнілість реакції та ефекту від монетарних заходів підтверджується також неспівпадінням піків від монетарних заходів та рівня споживчих цін з цей період (пік рівня споживчих цін (інфляції) припав на 2008 рік, у подальшому він знижується (таблиця 2.3).

Таблиця 2.3 – Рівень індексу споживчих цін (річний) за даними Мінфіну України

Показник	Рік						
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Рівень споживчих цін (річний, %)	116,6	122,3	112,3	109,1	104,6	99,8	100,5

При цьому, якщо інші нормативи діяльності банківських установ знаходяться на відносно сталому рівні, то параметри нормативу Н 6 (норматив короткострокової ліквідності) суттєво коливаються у цей період (рисунок 2.1).

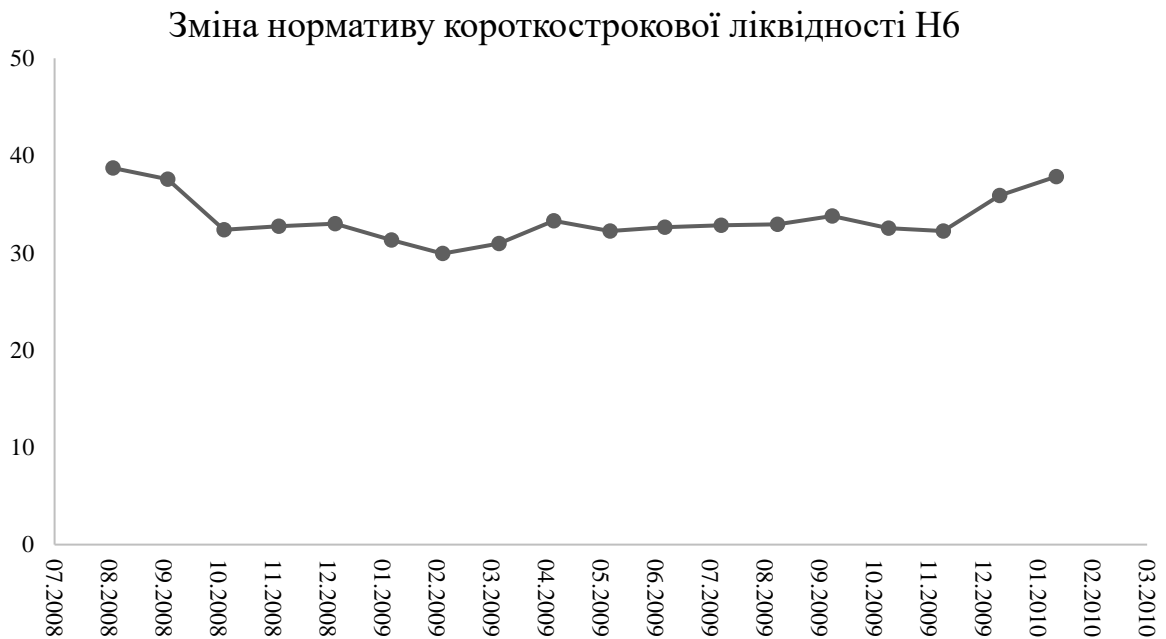

Рисунок 2.1 – Зміна нормативу Н6 за період 01.07.2008-01.02.2010 рр.

Норматив короткострокової ліквідності встановлювався для контролю за здатністю банку виконувати прийняті ним короткострокові зобов'язання за рахунок ліквідних активів. Він визначався як співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань.

Зазначене просідання нормативу Н6 означає навантаження банківської системи у досліджуваній період і виконання банками своїх короткострокових зобов'язань за допомогою ліквідних засобів (переважно, готівки).

У подальшому вказаний норматив було змінено та посилено нормативні вимоги до його розміру (змінами до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні [2], що набрали чинності з 04.01.2010 року вимога до розміру нормативу Н6 збільшилась з 20 % до 60 %).

Наступною банківською кризою, що проявила регулюючий вплив Національного банку України, стала криза, що почалась 2014 року. На відміну від попередньої, що була зумовлена міжнародними факторами, вказана криза мала внутрішні передумови.

Згідно з індексом споживчих цін (інфляції), починаючи з березня 2014 року починають підвищуватись показники інфляції (таблиця 2.4).

Таблиця 2.4 – Рівень споживчих цін січень-грудень 2014 року

Показник	Період												
	01.01	01.02	01.03	01.04	01.05	01.06	01.07	01.08	01.09	01.10	01.11	01.12	рік
Рівень споживчих цін	100,2	100,6	102,2	103,3	103,8	101,0	100,4	100,8	102,9	102,4	101,9	103,0	124,9

У свою чергу облікова ставка Національного банку України у 2014 році змінювалась наступним чином (таблиця 2.5).

Таким чином, у 2014 році у якості реакції Національного банку на зростання інфляції у березні, було підвищення облікової ставки у квітні на 3 %. Однак зважаючи на негативну подальшу тенденцію протягом року, НБУ ще двічі піднімав рівень облікової ставки.

Таблиця 2.5 – Зміна облікової ставки НБУ у 2014 році (Інформація з сайту НБУ)

Період	Облікова ставка (%)	Динаміка зміни
13.08.2013 р. – 14.04.2014 р.	6,50	
15.04.2014 р. – 16.07.2014 р.	9, 50	+ 3, 00
17.07.2014 р. – 12.11.2014 р.	12,50	+ 3, 00
13.11.2014 р. – 05.02.2015 р.	14,00	+ 1,50

У 2015 році ситуація погіршилась, піковий період лютий-квітень 2015 року (таблиця 2.6).

Таблиця 2.6 – Рівень споживчих цін січень-грудень 2015 року

Показ- ник	Період												рік
	01.01	01.02	01.03	01.04	01.05	01.06	01.07	01.08	01.09	01.10	01.11	01.12	
Рівень спож. цін	103,1	105,3	110,8	114,0	102,2	100,4	99,0	99,2	102,3	98,7	102,0	100,7	143,3

У свою чергу Національний банк реагував на вказані зміни відреагував новим підвищенням облікової ставки (таблиця 2.7).

Таблиця 2.7 – Зміна облікової ставки НБУ у лютому – грудні 2015 року (інформація з сайту НБУ)

Період	Облікова ставка (%)	Динаміка зміни
06.02.2015 р. – 03.03.2015 р.	19,50	+ 5,50
04.03.2015 р. – 30.03.2015 р.	30,00	+ 10,50
31.03.2015 р. – 24.04.2015 р.	30,00	0, 00
25.04.2015 р. – 28.05.2015 р.	30,00	0, 00
29.05.2015 р. – 25.06.2015 р.	30,00	0, 00
26.06.2015 р. – 29.07.2015 р.	30,00	0, 00
30.07.2015 р. – 27.08.2015 р.	30,00	0, 00
28.08.2015 р. – 24.09.2015 р.	27,00	- 3, 00
25.09.2015 р. – 29.10.2015 р.	22, 00	- 5,00
30.10.2015 р. – 17.12.2015 р.	22, 00	0, 00

Як видно Національний банк України реагував місяць в місяць за зростанням індексу споживчих цін зростанням рівня облікової ставки. Однак ефект (через кредитування банківським сектором юридичних та фізичних осіб) від такого монетарного впливу почав проявлятися лише у 2016 році (з квітня) (таблиця 2.8).

Таблиця 2.8 – Зміна показників кредитування банками України 01.01.16 р. – 01.07.16 р., млн. грн. (за даними НБУ)

Суб'єкт	Період						
	Січень	Лютий	Березень	Квітень	Травень	Червень	Липень
Суб'єкти господарювання	830 632	851 204	884 719	856 388	828 065	821 900	798 330
Фізичні особи	175 711	179 341	181 656	173 401	166 799	163 700	159 882

При цьому серед нормативів найбільше “просідання” відбулось з нормативом достатності (адекватності) регулятивного капіталу (Н2, вимога не менше 10 %, рисунок 2.2).

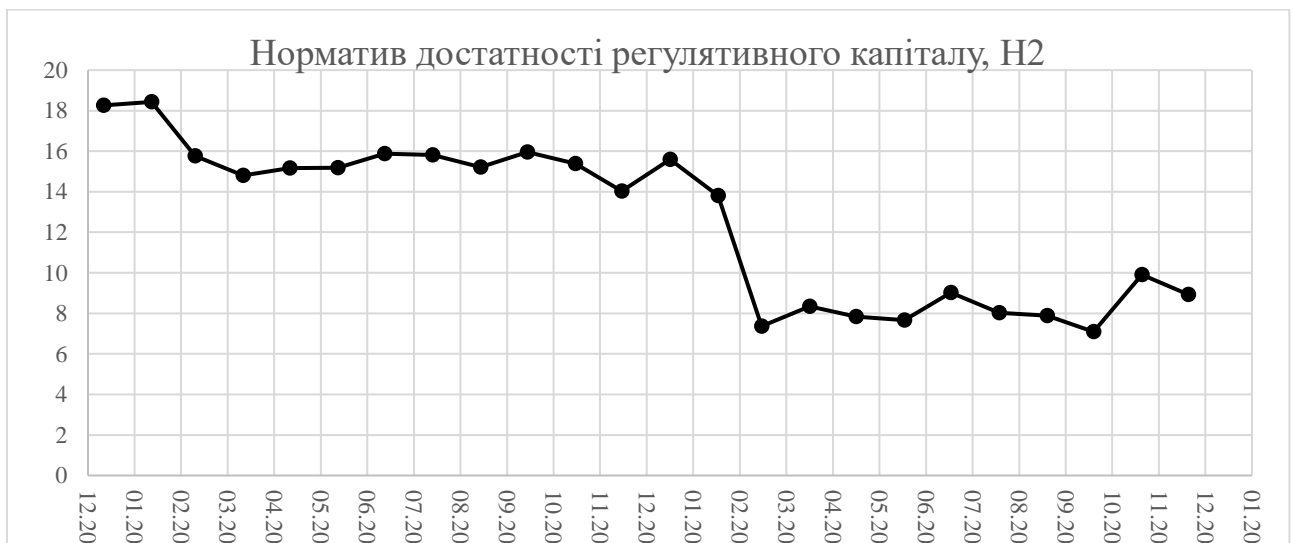

Рисунок 2.2 – За даними Національного банку України

Таким чином, наразі вимоги до діяльності центральних монетарних інституцій змінились від вимог до поточного регулювання до превентивних заходів реагування на кризи. Як свідчать дані реагування Національним банком України на кризи 2008 та 2014 року, центральний банк реагував на зміну рівня

інфляції майже місяць в місяць, однак через лаги часу в ефекті від монетарних заходів, регулювання відбувалось з запізненням.

2.2 Загальні засади забезпечення незалежності Національного банку України

Розглядаючи характер, зміст та форми взаємозв'язків центрального банку з органами державної влади, В.І. Міщенко та В.Л. Кротюк зазначають, що такі відносини можуть бути представлені у вигляді двох моделей: модель, коли центральний банк є агентом міністерства фінансів і провідником його грошово-кредитної політики та модель, коли центральний банк незалежний від уряду, що забезпечує йому самостійність у проведенні грошово-кредитної політики без втручання урядових органів. Проте автори відзначають, що у більшості країн існує проміжна модель та необхідним є закріплення визначеного ступеня політичної та економічної незалежності центрального банку від органів виконавчої влади [42].

Аналізуючи питання політичної незалежності центральних банків, О.П. Орлюк зазначає, що ефективну політику може проводити лише незалежний центральний банк, оскільки політики і чиновники зацікавлені отримати від монетарної політики позитивний ефект якомога скоріше, тобто зацікавлені у зростанні грошової маси, в інтервенційній грошовій політиці за короткий проміжок часу, навіть якщо це призведе в майбутньому до інфляції [46, С. 236]. При цьому Б.П. Адамик відзначає пряму залежність між рівнем політичної незалежності центрального банку та рівнем інфляційних процесів у країні [35].

Виходячи з вказаних підстав незалежності центральних банків, слід відзначити їх обумовленість можливістю центрального банку проводити певну

монетарну політику. Тому, можна погодитись з О.П. Орлюк, яка пропонує умовно поділити сферу дій центрального банку на дві частини:

1. Економічна політика країни і уряду в цілому.
2. Сфера безпосередньої діяльності центрального банку, в якій він повинен бути наділений повною незалежністю [46].

Дане розмежування сфер дії центрального банку є особливо важливим, оскільки в більшості країн вони знаходяться у системі стримувань і противаг між гілками влади, що передбачає не лише розмежування сфер діяльності центрального банку та уряду (у даному випадку мова йдеться про виключну сферу діяльності центрального банку), але й визначення основ їх взаємодії, що у даному випадку знаходить прояв у проведенні економічної політики країни і уряду в цілому.

Крім того, Д.О. Гетьманцев та Н.Г. Шукліна, аналізуючи правовий статус Національного банку, визначають основні принципи, за якими повинна визначатися незалежність центрального банку.

1. Вона може і повинна бути виключно правовою і визначатися законодавством відповідної країни про центральний банк.

2. Виходячи із своєї суті, соціального призначення, виконуваних функцій центральний банк не може бути необмежено незалежним. Він являє собою головний грошово-кредитний державний орган, а це означає, що здійснюючи свою діяльність, переслідуючи при цьому свої законодавчо закріплені цілі, центральний банк повинен виходити з вищих інтересів держави та суспільства, а також враховувати цілі та дії інших державних органів, координувати з ними свою діяльність та підтримувати робочі відносини.

3. Незалежність центрального банку – продукт тривалого періоду становлення; її слід розглядати в історичному та порівняльно-правовому аспекті, без чого неможливо отримати скільки-небудь достовірних чи значимих результатів.

4. Оскільки незалежність центрального банку нерозривно пов'язана із загальною системою фінансів держави, то будь-які перетворення та реформи, що

стосуються незалежності центрального банку, можуть проводитися лише після великої системної підготовчої роботи і повинні мати поступовий характер [36].

На наше переконання, конструкція незалежності Національного банку України є наслідком еволюції правових принципів організації монетарних інституцій, що має власні передумови та показники, визначені у законодавстві, що регулює основи функціонування Європейської системи центральних банків, які екстрапольовані до законодавства України. Серед показників такої незалежності можна виділити наступні: неможливість уряду скасовувати рішення, що приймаються центральним банком країни; неможливість уряду чи інших владних інституцій давати центральному банку обов'язкові до виконання вказівки; заборона щодо надання кредитів на фінансування витрат бюджету країни; здійснення членами керівних органів центрального банку своїх функцій до закінчення строку повноважень, крім випадків неможливості їх виконання, що визначаються згідно законодавства.

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про Національний банк України» (у подальшому – Закон), Національний банк України є центральним банком України, особливим центральним органом державного управління, юридичний статус, завдання, функції, повноваження і принципи організації якого визначаються Конституцією України, Законом та іншими законами України. На думку Т. Латковської, юридичне поняття НБУ, як особливого центрального органу державного управління, виключає його з системи органів державної виконавчої влади і є найбільш універсальною категорією для виділення спеціальної правосуб'єктності Національного банку в банківській системі [41].

На організаційному рівні законодавець, визначивши Національний банк України особливим центральним органом державного управління, тим самим вивів його з системи органів державної виконавчої влади. Проте, визначення організаційної самостійності не обов'язково означає функціонального виокремлення Національного банку України у «четверту» гілку влади. Крім того,

дане положення засвідчує наявність організаційної залежності від інших органів держави в системі стримувань і противаг, оскільки виведення НБУ з системи органів виконавчої влади поставило даний орган у центр взаємовідносин Президента України та Верховної Ради України. Так, відповідно до ст. 85 Конституції України, Верховна Рада України призначає на посаду та звільняє з посади Голову Національного банку за поданням Президента України, а також призначає та звільняє половину складу Ради Національного банку України. Президент України, відповідно до ст. 106 Конституції України, призначає та звільняє половину складу Ради Національного банку України та вносить до Верховної Ради України пропозиції щодо призначення на посаду та звільнення з посади Голови Національного банку України.

Стосовно функціонального рівня, то взаємовідносини між Верховною Радою України та Національним банком України будуються відповідно до ст. 92 Конституції України, якою визначено, що виключно законами України встановлюються засади створення і функціонування фінансового, грошового, кредитного та інвестиційного ринків; статус національної валюти, а також статус іноземної валюти на території України; порядок утворення та погашення державного внутрішнього і зовнішнього боргу; порядок випуску та обігу державних цінних паперів, їх види і типи. Відповідно до ст. 75 Конституції України єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент – Верховна Рада України, тобто лише вона може приймати закони з вищезазначених питань. Національний банк діючи при цьому на підставі ч. 2 ст. 19 Конституції України є провідником Верховної Ради України при практичній реалізації законів, що стосуються фінансового, грошового, кредитного та інвестиційного ринків. Тому надання Верховній Раді права приймати участь у формуванні складу Ради Національного банку України та брати участь у процедурі призначення Голови Національного банку України є ні що інше, як контроль Верховної Ради за «якістю» провідника її рішень.

Стосовно ж питання взаємовідносин НБУ та Президента України, то воно може бути вирішене лише шляхом визначення функціонального спрямування політики, яку проводить НБУ.

Аналізуючи функціональну спрямованість діяльності НБУ, О.П. Орлюк зазначає, що серед усіх завдань і функцій центрального банку діяльність у сфері грошово-кредитної політики є визначальною [47]. При цьому, функціональна належність НБУ до гілки виконавчої влади через участь у проведенні економічної політики має власні особливості. Дані особливості проявляються через притаманні лише НБУ інструменти грошово-кредитного регулювання, до яких належать: політика обов'язкових резервів, процентна політика, операції на відкритому ринку, валютна політика та інші.

Відповідно до ст. 52 Закону, взаємовідносини між Національним банком та Кабінетом Міністрів будуються на основі взаємних консультацій з питань грошово-кредитної політики, розробки та здійснення загальнодержавної програми економічного та соціального розвитку. Національний банк на запит Кабінету Міністрів надає інформацію відносно монетарних процесів та грошово-кредитного ринку. В свою чергу, Кабінет Міністрів, міністерства та інші центральні органи виконавчої влади на запит Національного банку України надають інформацію, що має вплив на стан платіжного балансу, на монетарні процеси, грошово-кредитний ринок, включаючи щомісячну інформацію про показники доходів, видатків і дефіциту державного та зведеного бюджетів, стан державного боргу та графік платежів за ним.

Національний банк підтримує економічну політику Кабінету Міністрів України, якщо вона не суперечить забезпеченню стабільності грошової одиниці України.

Голова Національного банку або за його дорученням один із його заступників можуть брати участь у засіданнях Кабінету Міністрів України з правом дорадчого голосу. У засіданнях Правління Національного банку можуть брати участь члени Кабінету Міністрів України з правом дорадчого голосу.

Національний банк України має право подавати Кабінету Міністрів України у встановленому порядку пропозиції щодо законодавчого врегулювання питань, спрямованих на виконання функцій Національного банку України.

Положеннями Закону також визначено, що не допускається втручання органів державної влади та інших державних органів чи їх посадових та службових осіб, будь-яких юридичних чи фізичних осіб у виконання функцій і повноважень Національного банку, Ради Національного банку, Правління Національного банку чи службовців Національного банку інакше, як в межах, визначених Конституцією України та Законом.

Національний банк подає звітність та надає інформацію органам державної влади та іншим державним органам у випадках, передбачених Конституцією України та Законом.

Відповідно до ст. 54 Закону, Національному банку України заборонено надавати кредити як в національній, так і в іноземній валюті на фінансування витрат Державного бюджету України. Він не має також права купувати на первинному ринку цінні папери, емітовані Кабінетом Міністрів України, державною установою, іншою юридичною особою, майно якої перебуває у державній власності.

Закон також передбачає можливість звільнення з постів членів Ради та Голову Національного банку України до закінчення строку повноважень лише з підстав, що перешкоджають виконанню покладених на них обов'язків (перелік таких підстав визначений, зокрема, ч. 8 ст. 18 Закону).

Вищезазначене дає змогу говорити про існування функціонального зв'язку між політикою Національного банку України та Кабінету Міністрів України. Проте, різниця у інструментах регулювання, що надані даним органам відповідно до закону, визначає необхідність функціональної незалежності Національного банку України в системі органів виконавчої влади.

ВИСНОВКИ

За результатом проведеного дослідження трансформації регулювання банківської системи України можна зробити наступні висновки.

1. У часи після Великої депресії почала домінувати ідея про пасивну роль регулюючого впливу центрального банку на банківські установи через зміщення акцентів від монетарної політики до інструментарію податкового впливу та інших адміністративних механізмів. При цьому за монетарною політикою було збережено обмежені об'єкти впливу (відсоткові ставки), що не зумовлювало активного інструментарію взаємодії у межах банківської системи. Однак з 60-х років ХХ століття до сьогоднішнього часу існує загальне розуміння того, що центральні банки через регулюючий вплив у межах банківської системи відіграють активну роль у забезпеченні цінової стабільності. При цьому у діяльності центральних банків мають превалювати правила взаємодії з банківськими установами (через інструментарій регулювання), закріплені на законодавчому рівні, з метою зниження тенденції прийняття дискреційних рішень.

2. На прикладі банківської системи Швейцарської Конфедерації проілюстровано, що на початковому етапі розвитку емісійна діяльність швейцарських банків не мала додаткового правового регулювання у порівнянні з іншими видами господарської діяльності акціонерних товариств. Проте з часом виникла необхідність окремого державного регулювання діяльності з випуску банкнот та встановлення додаткових вимог для отримання статусу банка-емітента. У 1891 році було скасовано конституційну заборону на створення монопольної інституції у сфері емісії банкнот, що стало першим кроком до формування центрального банку. Однак лише Актом про Національний банк Швейцарії 2003 року визначено основи взаємовідносин з публічними інституціями країни (введено принцип незалежності), транспарентності центрального банку та цільового орієнтиру його діяльності. Зазначені

нововведення стали наслідком сприйняття європейського законодавства, що визначає основи функціонування центральних банків.

3. Законодавче закріплення незалежності центрального банку відбувається з метою надання йому автономії у взаємовідносинах з вищими органами державної влади. Проте визначення достатності та адекватності рівня його незалежності відбувається у взаємовідносинах з банківськими установами у процесі здійснення грошово-кредитного регулювання виходячи з пануючих теорій організації монетарних інституцій. Фактична незалежність центральних банків не є сталою величиною, різниться у різні історичні періоди, має власні критерії визначення та відіграє центральну роль у можливості центрального банку здійснювати ефективне регулювання у межах банківської системи.

4. Формування Національного банку України як самостійного регулятора банківської системи України завершилось у 2000 році і по суті, перший тест на спроможність впливати на банківську систему у моменти банківських криз відбувся під час кризи 2008-2009 років. У цей час вимоги до діяльності центральних монетарних інституцій змінились від вимог до поточного регулювання до превентивних заходів реагування на кризи. Однак, як свідчать дані реагування Національним банком України на кризи 2008 та 2014 року, центральний банк реагував на зміну рівня інфляції майже місяць в місяць і через лаги часу в ефекті від монетарних заходів, регулювання відбувалось з запізненням.

5. Конструкція незалежності Національного банку України є наслідком еволюції правових принципів організації монетарних інституцій, що має власні передумови та показники, визначені у законодавстві, що регулює основи функціонування Європейської системи центральних банків, які екстрапольовані до законодавства України. Серед показників такої незалежності можна виділити наступні: неможливість уряду скасовувати рішення, що приймаються центральним банком країни; неможливість уряду чи інших владних інституцій давати центральному банку обов'язкові до виконання вказівки; заборона щодо надання кредитів на фінансування витрат бюджету країни; здійснення членами

керівних органів центрального банку своїх функцій до закінчення строку повноважень, крім випадків неможливості їх виконання, що визначаються згідно законодавства.

6. На організаційному рівні законодавець, визначивши Національний банк України особливим центральним органом державного управління, тим самим вивів його з системи органів державної виконавчої влади. Проте, визначення організаційної самостійності не обов'язково означає функціонального виокремлення Національного банку України у “четверту” гілку влади. Крім того, дане положення засвідчує наявність організаційної залежності від інших органів держави в системі стримувань і противаг, оскільки виведення НБУ з системи органів виконавчої влади поставило даний орган у центр взаємовідносин Президента України та Верховної Ради України.

7. Функціональна належність НБУ до гілки виконавчої влади через участь у проведенні економічної політики має власні особливості. Дані особливості проявляються через притаманні лише НБУ інструменти грошово-кредитного регулювання, до яких належать: політика обов'язкових резервів, процентна політика, операції на відкритому ринку, валютна політика та інші. Проте, різниця у інструментах регулювання, що надані Національному банку України та Кабінету Міністрів України відповідно до закону, визначає необхідність функціональної незалежності Національного банку України в системі органів виконавчої влади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України “Про банки і банківську діяльність” від 20.03.1991 р. № 872-ХІІ // Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР). – 1991. - № 25. – Ст. 281.
2. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затв. Постановою Правління НБУ від 28.08.2001 р. № 368 // Офіційний вісник України від 19.10.2001 р. – 2001 р. - № 40. – Ст. 83. – С. 1843.
3. Конституційний договір між Верховною Радою України та Президентом України про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України від 08.06.1995 року, №1к/95-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1995. – №18. – Ст. 133.
4. Конституція України від 28.06.1996р., № 254к / 96 // Відомості Верховної Ради (ВВР), 1996. – №30. – Ст. 141.
5. Порядок введення в дію Закону України “Про банки і банківську діяльність, затв. Постановою Верховної Ради України від 20.03.1991 р., № 873-ХІІ // Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР). – 1991. – №25. – Ст. 282.
6. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000, №2121-ІІІ // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2001. – №5-6. – Ст. 30.
7. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.1999 року, №679-ХІV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1999 – №29. – Ст. 238.
8. Про реформу грошової системи України, затв. Постановою Кабінету Міністрів України та Національного банку України від 08.11.1992 року, №610-2 // Урядовий кур’єр від 13.11.1992 року, №52.
9. Про реформу грошової системи України, затв. Указом Президента України від 07.11.1992 року, №549/92 // [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=549%2F92>.

10. Статут Національного банку України, затв. Постановою Президії Верховної Ради України від 07.10.1991 року, №1605-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1991 – №50. – Ст.705.

11. Bericht und Anträge an die nationalrätliche Kommission, betreffend die bundesrätliche Vorlage eines Gesetzes über Ausgabe und Einlösung von Banknoten (Vom September 1874) // Schweizerisches Bundesblatt. – Nr. 42. – 26 September 1874. – P. 863.

12. Botschaft des Bundesrates an die Bundesversammlung, betreffend die eidgenössische Volksabstimmung vom 18 Oktober 1891 (Vom 24 November 1891) // Schweizerisches Bundesblatt. – Nr. 49. – 2 Dezember 1891. – P. 523.

13. Bundesgesetz über die Schweizerische Nationalbank (Vom 23 Dezember 1953) // Schweizerisches Bundesblatt. Nr. 52. 31 Dezember 1953. - p. 1093-1113.

14. Bundesgesetz über die Schweizerische Nationalbank (Vom 3 Oktober 2003) // Amtliche Sammlung Nr. 14 vom 13. April 2004 – p. 1985 - 2006.

15. Bundesgesetz über die Schweizerische Nationalbank (Vom 6 Oktober 1905) // Schweizerisches Bundesblatt. – Nr. 42. – 11 Oktober 1905. – p. 297-329.

16. Bundesgesetz über die Schweizerische Nationalbank (Vom 7 April 1921) // Schweizerisches Bundesblatt. Nr. 15. 13 April 1921. - p. 587 - 608.

17. Bundesverfassung der Schweizerischen Eidgenossenschaft (Vom 18 April 1999) // Amtliche Sammlung Nr. 42 vom 26. Oktober 1999. – p. 2556 – 2611.

18. Alesina A., Summers L.H. Central Bank Independence and Macroeconomic Performance: Some Comparative Evidence // Journal of Money, Credit and Banking. – Vol. 25. – Issue 2 (May 1993). – p. 151-162.

19. Commentary on Monetary Economics: An Interview with Karl Brunner, Federal Reserve Bank of St. Louis, November, 1978, p. 8-11.

20. Cukierman A., Webb S.B., Neyapti B. Measuring the Independence of Central Banks and Its Effect on Policy Outcomes // The World Bank Economic Review. – Vol. 6. - № 3. – 1992. – p. 353-398.

21. Friedman M. Letter on Monetary Policy, Economic Review, Federal Reserve Bank of Richmond, 1974, issue May, pp. 20-23.

22. Friedman M. Monetary Policy: Theory and Practice, *Journal of Money, Credit and Banking*, 1982, Vol. 14, № 1, pp. 98-118.
23. Friedman M. The Counter-Revolution in Monetary Theory, *Institute of Economic Affairs Occasional Paper*, London, № 33, 1970. - P. 1-14.
24. Friedman M. The Role of Monetary Policy, *American Economic Review*, 1968, Vol. 58, № 1, pp. 11-14.
25. Friedman M., Schwartz A.J. Has Government Any Role in Money? *University of Chicago Press, Money in Historical Perspective*, 1987, p. 289-314.
26. Landmann J. The Swiss Banking Law. Study and Criticism of the Swiss Legislation respecting Banks of Issue, and especially of the Federal Act of October 6, 1905, concerning the Swiss National Bank. Washington: Government Printing Office: 1910. – P. 9-10.
27. Mayer T., Minfield P. Monetarism, *Working Paper Series*, № 95-21, December, 1995.
28. Meltzer A.H. What's Wrong with the Fed? What Would Restore Independence? *Cato Journal*, 2013, Vol. 33, № 3. - P. 401-416.
29. Schwartz A.J. Origins of the Financial Market Crisis of 2008 // *Cato Journal*. – Vol. 29. - № 1. – p. 19-23.
30. Taylor J. B. Legislating a Rule for Monetary Policy, *Cato Journal*, 2011, Vol. 31, № 3, pp. 407-415.
31. Taylor J.B. An Exit Rule for Monetary Policy, *Testimony before the Committee on Financial Services U.S. House of Representatives*, March 25, 2010.
32. Taylor J.B. Commentary: Monetary Policy after the Fall, *Presentation at the Symposium "Macroeconomic Challenges: The Decade Ahead"*, Jackson Hole, Wyoming, August 28, 2010. - P. 1-8.
33. Taylor J.B. Monetary Policy and Systemic Risk Regulation, *Testimony before the Subcommittee on Domestic Monetary Policy and Technology Committee on Financial Services U.S. House of Representatives*, July 9, 2009.
34. Taylor J.B. The Effectiveness of Central Bank Independence Versus Policy Rules, Prepared for the session "Central Bank Independence: Reality or Myth?",

American Economic Association Annual Meeting, San Diego, California, 2013, pp. 1-22.

35. Адамик Б.П. Національний банк і грошово-кредитна політика: Навчальний посібник / Б.П. Адамик. – Тернопіль: Карт-бланш, 2002. – 278 с.

36. Гетьманцев Д.О., Шукліна Н.Г. Банківське право України / Д.О. Гетьманцев, Н.Г. Шукліна: – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 344 с.

37. Гребеник Н. Основні віхи у формуванні та проведенні грошово-кредитної (монетарної) політики в Україні. Стаття перша. Становлення монетарної політики в незалежній Україні / Н. Гребеник // Вісник Національного банку України. – № 5. – 2007. – С. 12-22.

38. Кейнс Джон Мейнард. Общая теория занятости, процента и денег. Избранное / Дж.М. Кейнс; вступ. статья Н.А. Макашевой. – М.: Эксмо, 2008. – 960 с.

39. Козюк В.В. Незалежність центральних банків. Монографія / В.В. Козюк. - Тернопіль: Карт-Бланш, 2003. - 244 с.

40. Кун Т. Структура научных революций: Пер. с англ. / Т. Кун; Сост. В.Ю. Кузнецов. - М.: ООО "Издательство АСТ", 2003. – 605 с.

41. Латковська Т. Національний банк України – особливий центральний орган державного управління / Т. Латковська // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 9. – С. 21-24.

42. Міщенко В.І., Кротюк В.Л. Центральні банки: організаційно-правові засади. – К.: Т-во “Знання”, КОО. – 2004. – 372 с.

43. Огорилко Ю.Н. Эволюция правовых основ организации Национального банка Швейцарии. Изменения правового регулирования и влияние европейского законодательства на его правовой статус / Ю.Н. Огорилко // *Leges si viata*. – Junie 2015. – С. 88-91.

44. Огорилко Ю.М. Еволюція правових основ організації Національного банку Швейцарії: передумови створення та загальна характеристика згідно з Актом від 6 жовтня 1905 року / Ю.М. Огорилко // Правовий вісник Української академії банківської справи. - № 1 (12). – 2015. – С. 48-51.

45. Огорілко Ю.М. Юридичні парадигми дослідження незалежності центральних банків / Ю.М. Огорілко // Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. - № 1. – 2015. – С. 101-106.

46. Орлюк О. П. Правові проблеми організації та діяльності банківської системи України / О. П. Орлюк. Дис... док. юрид. наук. – Х., 2003. – 482 с.

47. Орлюк О.П. Банківське право: Навч. посібник / О.П. Орлюк. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – 376 с.

48. Фридман М., Фридман Р. Свобода вибирать: Наша позиція / М. Фридман, Р. Фридман / Пер. с англ. М.: Новое издательство, 2007. – 356 с.

49. Фридман М., Шварц А. Монетарна історія Сполучених Штатів. 1867-1960 / М. Фридман, А. Шварц / Пер. рос. з англ. - К.: Видавництво ТОВ "Ваклер", 2007. - 880 с.

ДОДАТОК А

ІНДЕКС НЕЗАЛЕЖНОСТІ ЦЕНТРАЛЬНИХ БАНКІВ

Таблиця А.1 - Структура індексу незалежності центральних банків

Параметри	Значення параметру	Вагові коефіцієнти параметру			
		1	0,75	0,5	0
Основне завдання	2	Забезпечення цінової стабільності або подібне єдине завдання	Забезпечення цінової стабільності в системі урядової політики або наявність інших не суперечливих завдань	Забезпечення грошової стабільності або подібні абстрактні визначення, або забезпечення цінової стабільності + конфлікт цілей	Забезпечення грошової стабільності чи інші абстрактні визначення + конфлікт цілей
Незалежність щодо вибору цілей	2	Визначення цілей повністю підпорядковане реалізації основного завдання без втручань та обмежень	Так само, але існують чітко окреслені застереження щодо валютно-курсової політики	Так само, але застереження не чіткі, або ж коли валютна політика повинна узгоджуватись у урядом	Існують обмеження на вибір цілей, або їх необхідно узгоджувати з урядом
Координація політики	1,5	Центральний банк і уряд лише консультують один одного	Політика уряду підтримується доти, доки вона не суперечить основному завданню, яке визначене як цінова стабільність	Політика уряду підтримується доти, доки вона не суперечить основному завданню, яке не визначене як цінова стабільність	Монетарні заходи вимагають узгоджуватись, або коли правила таких узгоджень не окреслені чітко
Призначення керівника центрального банку					
Суб'єкт призначення	1	Призначається за двоступінчастою системою (наприклад, голова держави пропонує – парламент затверджує)	Призначається однією гілкою влади	Перший випадок, але кандидатура повинна узгоджуватись з урядом	Другий випадок, але кандидатура повинна узгоджуватись з урядом
Термін повноважень	1	Понад 5 років	5 років	4 роки	Менше, ніж 4 роки

Порядок звільнення	1	Якщо завдання експліцитні (цінова стабільність), то звільнення є наслідком порушення такого завдання з монетарних причин	Так само, але чітко не зазначається, що звільнення відбувається внаслідок порушення такого завдання з монетарних причин	Якщо завдання чітко не окреслено як цінова стабільність (але не існує конфлікту цілей) і не зазначено, що звільнення відбувається внаслідок порушення завдання з монетарних причин	Якщо не зазначена відповідальність за порушення завдання з монетарних причин
Орган керівництва					
Суб'єкт призначення	1	Призначається за двоступінчастою системою (наприклад, голова держави пропонує – парламент затверджує)	Призначається однією гілкою влади	Перший випадок, але кандидатура повинна узгоджуватись з урядом	Другий випадок, але кандидатура повинна узгоджуватись з урядом
Термін повноважень	1	Понад 5 років	5 років	4 роки	Менше, ніж 4 роки
Порядок звільнення	1	Якщо завдання експліцитні (цінова стабільність), то звільнення є наслідком порушення такого завдання з монетарних причин	Так само, але чітко не зазначається, що звільнення відбувається внаслідок порушення такого завдання з монетарних причин	Якщо завдання чітко не окреслено як цінова стабільність (але не існує конфлікту цілей) і не зазначено, що звільнення відбувається внаслідок порушення завдання з монетарних причин	Якщо не зазначена відповідальність за порушення завдання з монетарних причин
Присутність уряду	1	Відсутня	-	Присутність непряма	Члени уряду входять до складу органу керівництва
Кредитування уряду	3	Повністю заборонена	Чітко окреслені ліміти й застерігається про обов'язковість ринкового характеру	Ліміти відсутні і те саме	Не має застережень, або кредитні стосунки з урядом не врегульовані законодавством

			цінних паперів, що застосовуються в таких кредитних механізмах		
Інструменти	2	Повна автономія щодо вибору інструментів	Наявність обмежень на верхню межу коливання процентних ставок чи норм обов'язкового резервування	Необхідність узгодження процентних ставок та норм обов'язкових резервів з урядом	Кількісний вираз інструментів доводиться урядом
Кредитування останньої інстанції	1	Повинно узгоджуватись з основним завданням, якщо воно виражене як цінова стабільність	Те саме, але завдання не виражене чітко як цінова стабільність	Те саме, але коли існує конфлікт цілей (наприклад, забезпечення стабільності фінансової системи)	Жодних застережень
Фінансова незалежність	1	Уряд зобов'язаний покривати втрати капіталу (порядок чітко описується), а центральний банк перераховувати прибуток до бюджету після поповнення відповідних резервів	Уряд зобов'язаний покривати втрати капіталу (порядок чітко описується), а центральний банк перераховувати прибуток до бюджету, але не має застережень, що це відбувається після поповнення резервів	Уряд зобов'язаний покривати втрати капіталу (порядок чітко не описується), а центральний банк перераховувати прибуток до бюджету, але не має застережень, що це відбувається після поповнення резервів	Не існує чітких застережень відносно обмежень на квазіфіскальні операції центрального банку
Транспарентність	1	Центральний банк звітує перед парламентом та президентом, відкритість статистики (щорічна публікація бюлетенів) та оприлюднення звітів щодо інфляції	Центральний банк звітує перед парламентом та президентом, відкритість статистики (щорічна публікація бюлетенів)	Центральний банк звітує перед парламентом і президентом	Центральний банк звітує перед урядом, парламентом і президентом

Аудит	0,5	Повний зовнішній аудит + вимоги щодо опублікування його результатів	Повний зовнішній аудит, але не існує вимог щодо публікування його результатів	Зовнішній аудит, але урядовий чи парламентський	Необхідність його здійснення не обумовлюється
-------	-----	---	---	---	---